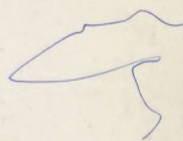

06278

Fónyad Pál

Sylvester János Bécsben

Sylvester János Bécsben

1504-1555

Sylvester János Bécsben

1504 - 1555

MTAK

00050 93900 8

Sárvár
Sylvester János Könyvtár
1995

06278

Sylvester János Bécseben

MINISZTER
TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

ISBN 963 04 4953 6

M. TUD. AKADEMIA KÖNYVTÁRA

Könyvtár 8.5.95.../19 95... sz.

Felelős kiadó: Molnár Zoltán

Készült: Sylvester János Kiadó és Nyomda Kft., Szombathely

Felelős kiadó: Varró Attila ügyvezető igazgató

Megjelent 600 példányban

Bevezetés

Karl Schrauf, a bécsi egyetemi levéltár egykori igazgatója 1895-ben elkészített kiadásra Ábel Jenő segítségével egy Sylvester-monográfiát német nyelven, amit Károlyi Árpád bécsi levéltáros magyar nyelvű fordításában szándékozott közzéadni.¹ Sajnos sem a német, sem a magyar nyelvű munka (ez utóbbiból csupán egy fólia készült el) nem került eddig nyomtatásra. Vértess O. András nyomravezető utalása alapján megtaláltuk az eddig ismeretlen kéziratot, amelyből most egy részt magyar fordításban közreadunk.

Ugyan Balázs János Sylvester-művében,³ amely eddig felülmúlhatatlan, Sylvester bécsi idejét is feldolgozta, mégis szükségesnek tartjuk Schrauf tanulmányának átdolgozott kiadását. Egyrészt értesülünk belőle egy századfordulóbéli bécsi tudós véleményéről, másrészt Baláznál is ismert anyag ismétlése mellett újabb, eddig ismeretlen kutatási eredményekre bukkanunk. Balázs János nem ismerte az itt publikálandó Schrauf-kéziratot.

Schrauf összesen 58 fóliából álló kézírata első 28 fóliája Sylvester bécsi tartózkodása előtti életrajzával foglalkozik figyelembe véve az 1895-ig megjelent Sylvester-irodalmat és néhány levéltári anyagot, amelyet összehasonlítva ír le. A kéziratnak ezt a részét itt nem közöljük, hiszen az 1895-ig megjelent magyar nyelvű Sylvester-kutatás ismert. A Schrauf-kézirat készülő német nyelvű teljes kiadásában, amely Schrauf és Ábel Jenő idevonatkozó levelezését is tartalmazni fogja, meg fog jelenni.⁴

Az alábbi szöveg Karl Schrauf Sylvester bécsi idejére vonatkozó kéziratának magyar nyelvű kiadása Főnyad Pál átdolgozásában jelenik meg. Köszönet illeti Mag. Klaus Hirschlert (Bécs) az eredeti latin szövegek leírásáért.

A Schrauf-kéziratba Főnyad Pál által betett kiegészítések dőlt betűkkel nyomattak, Schraufnak a különböző eredeti kéziratba tett megjegyzéseit pedig []-ben.

Vértess O. András ama feltételezését, mely szerint „alighanem hangtani műveltségünk történetére vonatkozóan is találhatunk adatokat”,⁵ Sylvester bécsi tartózkodását illetően a kézirat alapján nem tudjuk megerősíteni.⁶

Az olvasó több évi, meg-megszakított kutatás eredményét tartja kezében, ami Sylvester életművének feltárását nem zárhatja le, hanem jobb megismerését csupán elősegítheti.

Perchtoldsdorf bei Wien, 1992. júliusában

Főnyad Pál

Továbbiakban néhány ismert, de eddig nem teljesen és eredeti szövegben kiadott Sylvesterre vonatkozó levelet adunk kézre. Ezenkívül Sylvester elveszettnek hitt sírfeliratát is itt közöljük.

Megjegyzések

1. Universitätsarchiv Wien: Sylvester-csomó és Schraufiana, Briefe, 1890 körül. Kézirat.
2. Vértess O. András: A magyar leíró hangtan története az újgrammatikusokig. Budapest, 1980, 179. old. (Utószó)
3. Balázs János: Sylvester János és kora. Budapest, 1958.
4. Vértess uo.
5. Vértess uo.
6. Eddig utolsó Sylvester-emlékünnepe 1991. május 26-án és 27-én volt Sárvárott, ld. V. Molnár Zoltán: 450 éve jelent meg Sylvester János Új Testamentuma. Sárvári Hírlap III. évf. 9. szám 1991. június 7., 1., 6-8. old.

Sylvester János a bécsi egyetemen

Sylvestert 1542 vége felé hívták a bécsi egyetemre.¹ Meghívása elé nem gördített akadályt meglehetősen szabad nézete a vallási kérdésekben, jóllehet, alig néhány évvel azelőtt, 1537-ben elrendelték, hogy egyetlen Wittenbergben doktorált sem lehet docens Bécsben.² Ezzel napfényre került az egyetemnek azon szándéka, hogy a nyilvánvalóan protestáns elemek behatolását megakadályozza testületébe. De ez, a lutheri gondolatokkal ellenséges irányzat nem volt egyeduralkodó. Aszerint, hogy a protestáns vagy katolikus magas személyek³ befolyása volt-e éppen a nagyobb, az egyetem szigorúbb vagy engedékenyebb volt a reformációval szemben. Titokban a világi fakultások legtöbb professzora és a hallgatók nagy része is többé-kevésbé buzgó híve volt a reformációnak.⁴ Ezenkívül Sylvester műveinek elfogulatlan vizsgálatakor nem tudok szabadulni attól a meggyőződéstől, hogy írójuk Bécsben nem maradt sokáig protestáns. A múltja azonban visszatartotta attól, hogy gondolkozásának megváltozását tüntetően nyilvánosságra hozza. Nyilatkozataiban a későbbiekben sem fordult egykori hitsorsosai ellen.⁵ Abban az átmeneti időszakban, így a 16. század első felében is gyakran előfordul, hogy olyan emberek, akik életpályájuk kezdetén a reformáció felé hajlottak, később elfordultak tőle, és visszatértek a katolikus egyházhoz. Legtöbbször ez egyszerűen azért történt, mert a reformáció megítélésük szerint túl messze merészkedett, és mert az állandó vallási, politikai és szociális zűrzavart a protestantizmus számlájára írták. A régi vallás ellenfelei között az egyre szaporodó szektákat is szerették volna visszaszorítani. Ezek a tényezők motiválhatták a korábbi reformációs környezetétől, Sárvártól elszakadt Sylvestert is, mikor elfordult a reformatori törekvésektől, és ezeket már 1544-ben, egy disztichonban megbélyegezte:

„Pestiferare haeresos contagia, vera fides ques
[= queis quibus]
Scinditur in partes Christe verende tua.”⁶

De azt a tényezőt sem akarjuk figyelmen kívül hagyni, hogy Sylvester gondolkozása megváltozásának az okait részben anyagi viszonyaiban kell keresnünk. Sylvester Bécsben is szegény ember maradt. 52 gulden évi fizetéséből – ennyit keresett pályája vége felé – és a kevéske lakbérből családja az akkori bécsi olcsóság ellenére is csak nehezen tudott megélni, ha könnyelmű felesége, mint az feltehető, rossz háziasszony is volt. Voltak leckepezései is (ez az ő tárgyából amúgy sem hozott sokat), de ezt az egyetem 1537-es átszervezése megszüntette. Nádasdy Tamás Sylvester előtt ismeretlen okokból (talán a katolicizmushoz való visszatérése miatt?) megvonta tőle jóindulatát. Latin verseit a kor szokása szerint, okos számíttással, magas rangú uraknak ajánlotta. Ilyen a törökök elleni harcra lelkesítő elégiája, a „De bello Turcis inferendo”, amelyhez hozzátartozott a 79. zsoltár parafrázisát is (1544),⁷ és a „Querela Domini Jesu resurgentis”

című húsvéti himnusz (a keletkezési év dátuma nélkül jelent meg),⁸ ezeket Ferdinánd királynak ajánlotta, az 1547. január 27-én meghalt Anna királyné, Ferdinánd feleségének sírfelirata, az osztrák kancellárnak, Marcus Beck von Leopoldsdorfnak írt „mecaenati suo” (1547).⁹ Sylvestert megtaláljuk azok között is, akik a korán elhunyt nemes ifjú, Wilhelm Mamminger sírján írásba foglalták a lírai ajándékot képviselő rövid verset (1550).¹⁰ Ebben a sírfeliratában Friedrich Nausea püspöknek is ajánl néhány hízelgő szót.¹¹ Ezek ellenére nyomora az 1550-es évek közepére olyan nagy volt, hogy az egyetem jótékonyására kellett számítnia, nem is minden siker nélkül. A filozófiai fakultás „nélkülözésében nyújtott segélyként” négy Joákim-tallért utalt ki a számára, az orvosi fakultás pedig 2 gulden 2 schilling 20 pfenniget.¹² Természetesen ez nem volt elegendő. Ferdinánd király azonban felkarolta, és kis földbirtokot ajándékozott neki Zala vármegyében,¹⁴ a hatalmas propalatinus, Révay Ferenc birtokán. De úgy látszik, Sylvester ebből a birtokból csak kis hasznót húzott. Amikor, talán azzal a szándékkal, hogy egészen visszavonul a magánéletbe,¹⁵ 1551. nyarán a királyi adománylevél, a „mandatum introductorium” alapján, a családjának adományozott földet birtokba akarta venni, az ottani alkalmazottak, nem tudni miért, nem ismerték el uruknak, a parasztok pedig fellázadtak ellene.¹⁶ Így életveszélybe kerülve, feleségét, gyermekeit, vagyonát és birtokát hátrahagyva menekülnie kellett.¹⁷ Miközben hozzátartozói, ő maga sem tudta, hogy merre, könnyek és jajveszékélés közepette, gúnyolódásnak kitéve bolyongtak, Sylvester, aki mellékesen ebben a helyzetben bátran viselkedett, megírta allegorikus művét, a „Querela fidei”-t.¹⁸ Ezt az írást Ferdinánd királynak ajánlotta, benne az elnyomásról panaszkodik. Mindezt állítólag azért tette, hogy gondolatait szomorú sorsáról elterelje.

Valóságban azonban ezzel akarta rábírní az uralkodót, hogy helyezze őt vissza a neki adományozott birtokba. Hogy sikerrel-e, mint azt Danko feltételezi, nem maradt ránk. Csak annyit tudunk, hogy professzori állását, ha egyáltalán lemondott róla, visszakarta.¹⁹ Hogy valójában mi készítette őt e versek megírására, ugyanott, az utóiratban szabadon és nyíltan megfogalmazza, de figyelmünket nem ez, hanem a jelleg és a mód, ahogy ezt teszi, érdemli meg. Ez az utóirat így szól: „Miként itt a hit az igazságtalan elnyomásáról panaszkodik, és oltalomért könyörög, úgy én is, aki Felséged védelme alatt állok, a többiekkel együtt, akik itt a tanítást vezetik, a keresztény tanításnak szinte híve vagyok.”²⁰ Ezután úgy tűnhet, mintha Sylvester írása csupán az ateisták ellen fordulna, akik ekkoriban Bécsben mindenfelé megjelentek.²¹ De megváltozik a véleményünk, ha az előszó utolsó mondatait elolvassuk. Itt arról panaszkodik, hogy nem elég, hogy a keresztény hit ebben az évszázadban annyi tévtantól szenvedett, még bizonyos ateisták is felléptek, akik sokkal elvetemültebbek, még az eretnekeknél is rosszabbak.²² Így Ferdinándnak az eretnekekről csakis olyanvalaki írhatott, aki a római katolikus egyházhoz tartozott.²³ A finom fordulat is, mellyel Sylvester az utószóban kollégáit, mint hithű keresztényeket mutatja be, támogatja nézetünket. Ebben az időben Ferdinánd király azon fáradozott, hogy a bécsi egyetem katolikus jellegét megóvja és megerősítse.²⁴ 1546-ban utasította az egyetem kancellárját, hogy inkvirálja az egyetem professzorait a bécsi püspök segítségével erkölcsi és vallási kérdésekben. Olmützből 1546. március 30-án közölte az egyetemmél, hogy „a héber nyelv professzora, Franz Stancarus és Wolfgang Marcius, akiket a tartomány gyermekei mellé felfogadott, mint az új tanhoz csatlakozók az előadásoktól és az állásuktól megfosztatnak, és az országból

kitiltatnak”.²⁵ Ezután, a persze nem túl szigorúan betartott rendelet után nem volt szabad egyetlen professzort egyetlen előadásra sem felvenni anélkül, hogy a teológiai fakultás, a püspök és a nagyprépost előtt vizsgát ne tegyen hitbeli tanításokból, ahol a keresztyény (katolikus) hit engedelmes követőjének kellett találatnia.²⁶ Két évvel később 1548. április 5-én fejedelmi parancs tiltotta meg az osztrákoknak a német egyetemek látogatását, kivéve a bajor egyetemet Ingolstadtban. A szófogatatlan tanulókat a száműzés fenyegette.²⁷ Végül figyelembe kell vennünk, hogy Ferdinánd néhány hónappal a kérdéses ajánlás előtt, 1551 közepén behozatta a jezsuitákat Bécsbe, és velük töltötte be a teológiai tanszékeket.²⁸

Ilyen körülmények között Sylvester minden bizonnyal nagyon ügyesen járt el, mikor Ferdinánd királytól, hivatkozva jó katolikus érzületére, elszenvedett sérelmeire orvoslást kért. Nincs azonban okunk feltételezni, hogy kizárólag anyagi okok vezették vissza a katolikus valláshoz. Ezek is szerepet játszhattak, de mint később meglátjuk, voltak etikus természetű okok, melyek rábírták, hogy alkalomadtán felemelje szavát a reformáció ellen.

De térjünk vissza Sylvester akadémiai pályafutásának ismertetésére. Aschbach állítása szerint a héber nyelv katedrája Margaritha halála után üresen maradt egészen Franz Stancarus kinevezéséig,²⁹ (1544 [1545!] okt. 17.) és Sylvester csak „röviddel az olasz Franciscus Stancarus távozása után került a helyére, mint Professor Hebraicarum litterarum”.³⁰ De Aschbach nem veszi figyelembe, hogy Stancarus 1545. október 13-án munkáját csupán megkezdte, felmentése csak a következő évben történt meg.³¹ Aschbach azt állítja,³² hogy Antonius Margaritha (+1542) helyére a héber nyelv professzorának Franciscus Stancarus lépett. Azt is közli, hogy Anton Margaritha távozása után először az olasz Franciscus Stancarus,³³ aztán Andreas Plancus³⁴ lett a héber lektor, anélkül, hogy a mi Sylvesterünket megemlítené, akit ugyanekkor Ferdinánd király a történelem professzorának hívott meg. Révész feltételezi, hogy Sylvestert 1543-ban a héber nyelv professzorának nevezték ki, 1544-ben ezt az állást átengedte Stancarusnak, ő maga pedig a történelem professzora lett.³⁵ Danko úgy gondolja, hogy Sylvester hét évig (1544-től 1551-ig) a héber nyelv professzora volt, 1552-ben pedig a történelem professzora lett.³⁶ Szilády ismertetése nagyon zavaros.³⁷ Úgy gondolja, hogy Sylvesternak, akivel 1544 tavaszán először mint a héber nyelv professzorával találkozhatunk, már ugyanezen év októberében át kellett engednie állását Stancarusnak, és ezt később sem kapta vissza. (Szerinte ezt 1552-ben Andreas Plancus töltötte be.) Sylvester 1546-ban a görög nyelv professzorának nevezi magát. Ugyanakkor az Anna királyné sírjára írt versben és az évszám nélküli „Querela Domini Jesu resurgentis”-ben semmiféle professzori titulust nem alkalmaz. Ebből következik, hogy professzori címét ez idő tájt elvesztette, és talán a sokat emlegetett földbirtok adományozása is ezért, Nádasdy sürgetésére, mintegy az elvesztett nyugdíjat pótlandó történt. De Szilády³⁸ nem tudhatta, hogy Stancarus csak 1545 nyári félévben és nem pedig 1544-ben a téli félévben, mint azt Kink³⁹ közli, lett professzor. Azt sem veszi figyelembe, hogy Sylvestert Reisacher, az 1550–51-es téli félévben az egyetemen tanító professzor versben dicsőítette, és azt sem, hogy Sylvester magát 1551-ben a „Querela fidei”-ben professzornak nevezi. Szilády abból a körülményből sem vonja le a tanulságot, hogy Sylvester egy 1552-ben, a professzori névsorban mint történelemprofesszor szerepelt. Egy olyan körülmény, melyet Szilády az ő nézőpontjából

annak a következtetésnek a levonására használhatott, hogy ezt az állást a „Querela fidei”-ben előadott panaszai hatására, birtoka elvesztéséért kárpótlásként kapta.⁴⁰

Én a következőképpen képzelem el Sylvester pályáját: Mikor 1542 téli félévében a központi anyakönyvbe egyszerűen, mint Joannes Sylvestert iktatták be, biztosan ki volt már nevezve a héber nyelv professzorának. Jóllehet, az egyetemi iratokban ezen a címen csak 1544 nyári félévében fordul elő, mikor már a magyar nemzeti anyakönyvben a következő elnevezéssel szerepelt: „Ioannes Sylvester a Zrinywarallya, publicus Hebraicarum literarum professor.” Annak bizonyítására, hogy ez a bejegyzés utólag született, elég az a körülmény, hogy Sylvester már a „De bello Turcis inferendo” című művében, melynek ajánlását 1544. január 18-ra datálta, „Professor Hebraicarum literarum publicus”-nak nevezte magát. (Késedelem a nemzeti anyakönyvbe való bejegyzésnél azért fordult különben elő viszonylag gyakran, mert ezért külön díjat kellett fizetni.) Szintén ott van Bécsben 1542 téli félévében, nem sokkal az addigi professor, Antonius Margaritha elhalálása után.⁴¹ Az a feltételezés ezek szerint nem helytálló, miszerint Sylvester mint diák jött az egyetemre, nem sokkal tanulmányai befejezése után.⁴²

Eddig Schrauf. Kéziratában viszont található a bécsi egyetem rektorának dátum nélküli, a királynak írt levele, amelyben Stefan Raiffperger professzori kinevezéséről és Sylvester ösztöndíjkérelméről ír. Sylvestert illető levélrészlet magyar fordítása: „Sylvester János kérvényét illetően, ismerve Kegyelmed kétségtelen reménységét, az a tanácsom, mivel prelátusoktól nem jött be a contributio és az Ypps-i útvámból lehetetlen valamennyi fakultás lektorát kifizetni, említett Sylvester ne kapjon stipendiumot. Mégis tekintettel szorgalmára, amit eddig tanúsított és talán továbbra is tanúsítani fog, és ha Kegyelmed segítségével és vigaszával a prelátusok az esedékes contributiot lefektetik és kifizetik, fizetessék ki neki 52 gulden, de nem több.”

A levél végére írt 1543. január 29-i királyi rendelet Sylvesterre vonatkozó része elrendeli, hogy Sylvester mint a héber nyelv rektora működjek és ezért 52 forintot kapjon fizetésként, valamint meghagyja, hogy Sylvester szorgalmasan végezze rábízott feladatát.^{42a}

A héber előadások kötelezőek voltak azok számára, akik később a teológiai fakultáson akartak tanulni. De ezek rendkívül kevesen voltak. Plancus idejében, 1552 körül a héber nyelv hallgatóinak száma általában csak négy-öt volt.⁴³ Hogy milyen jogkör illette meg a Professort Hebraicust, erről így szól az 1537-es (szept. 15.) szabályzat: „Der Grammaticus Hebraeus soll ferner Grammaticam Moshe Kimchi oder Helie Levite, Capnionis (Reuchlins) Rudimenta, Grammaticam Complutensens vñnd wass sonst dergleichen alten guetten Gramatigh(en) der Hebreischen Sprach sein mechten.”⁴⁴ Emellett az Ószövetség egy könyvét le kell fordítania és értelmeznie kellett. Ezenkívül azonban úgy tűnik, hogy Sylvesterre a görög tanár, Georgius Rithaimer 1542-ben bekövetkezett halála után a görög katedrát is rábízták.⁴⁵ Ezért nevezhette magát 1544 téli félévében „Hebraicarum et Graecarum literarum professor”-nak. Mint a görög nyelv tanára a nyelvtant Chrysolaes Erotematája, Manuel Moschopulos és Theodor Gaza (vagy Rithaimer), Ioannes Grammaticus Dialektológiája, Georgius Corinthius, valamint Plutarchos alapján kellett előadnia, hogy így összefüggésbe hozza az olvasmányokat Aristophanes, Euripides, Lucianus, és Homeros műveinek egyes részleteivel.⁴⁶ Azt hihetnénk, hogy Sylvester mint a görög és héber nyelv professzora e két tárgyat a bibliatudomány segéd tárgyaiként hivatalosan adhatta elő. Azonban az 1537-es szabályzat

határozottan elrendeli, hogy mind a három régi nyelvnek saját professzora kell hogy legyen, külön elnevezéssel (mint Grammaticus Latinus, Graecus, Hebraeus) megjelölve. Rithaimer 1543-ban bekövetkezett halála azonban elég magyarázatot ad arra, hogy miként történhetett az, hogy 1544 téli félévében Sylvester magát a görög és a héber nyelv professzorának nevezte. Az, hogy őt az 1544-es nyári félév idején még nem nevezték a görög nyelv professzorának, arra a körülményre vezethető vissza, hogy a héber főtárgy maradt, és az anyakönyvi bejegyzésnél természetes módon a rövidsége törekedtek. Azt is feltételezhetjük (ez persze alig valószínű), hogy a görög nyelvi tanszék Rithaimer halála után három féléven át üresen állt, és csak Sylvester odakerülése által lett ideiglenesen betöltve. De Sylvesternak a kettős állás terhét nem sokáig kellett viselnie: Franciscus Stancarus, egy tudós itáliai teológus és orientalista, aki ebben az időben először járt Bécsben, 1545 nyári félévétől kezdve a görög és a héber nyelv professzorának lett kinevezve. Tehát azt hihetjük, hogy a kormányzat Georg Rithaimer halála után kiemelkedő görög tudós hiányában bízta meg Sylvestert a görög nyelv tanításával, mert ő volt akkor az egyetlen, ezen a nyelven értő orientalista. Hamarosan azonban, amikor sikerült egy másik, görögül is értő orientalistát alkalmazniuk, a tantárgyat, melyet nem lehetett hosszabb ideig egy, más irányban is elfoglalt professzorral helyettesíteni, kettő között felosztani, legalábbis anélkül, hogy kedvenc tárgya tanításától megfosztanák. De eszerint a vélemény szerint ez az átmeneti idő nem volt tartós. Amikor ugyanis Stancarus 1546 márciusában eretnek nyilatkozatai miatt állásából leváltották, egyszerűen a héber nyelv professzorának nevezték.⁴⁷ Ugyanennek az évnek az elején Sylvester magát egyszerűen „Graecae language apud Viennenses professor”-nak nevezi egy Lazius által ismert műnek, a „Vienna Austriae” elé írt versének címében.⁴⁸ Azt hihetjük, hogy időközben a vezetőség arra a belátásra jutott, hogy mind a héber, mint a görög nyelv oktatásában az eddigi kettéosztottságot, melyben a görög mint melléktárgy hátrányba jutott, továbbra is fenn kell tartani.

Másrészt nem lehet csodáltni, hogy Sylvester és a kötekedő Stancarus között a tantárgyak felosztásánál veszekedésre került sor, melynek felsőbb helyről úgy vetettek véget, hogy Stancarus tulajdonképpen tárgyának, a hébernek az oktatására korlátozták, és Sylvesterre bízta a görög nyelv összes előadását. De, gondolom, közelebb kerülünk az igazsághoz, ha Sylvester akadémiai pályafutásának a tisztázása céljából ismerkedünk Andreas Plancus Professor Hebraicus pályájával is. Andreas Plancus 1548 júniusában mint magister artium lépett be a filozófiai fakultásra.⁴⁹ Ez egy 1559-ből származó beadványában található, mely az ő héber nyelvtanári tevékenységéről szól.⁵⁰ E szerint ő tizenhárom évig szolgálta az ifjúságot „publice docendo et cura medica”-ként. Képesítést azonban soha nem szerzett, jóllehet erre sokan biztatták. Néhány héttel a halála előtt fogalmazott végrendeletében 1564. október 15-én megemlíti, hogy tizenöt évig működött a bécsi egyetemen, mint lektor.

Mivel 1561 áprilisában már dr. Paul Widner volt a héber nyelv professzora, feltételezhetjük, hogy erre az időpontra Plancus már lemondott állásáról. Így két egybehangzó adat alapján működésének a kezdetét 1545-re tehetjük. Maradjunk annál, hogy Sylvester 1544 téli félévében a héber és a görög nyelv professzora. 1546 elején pedig csak a görög nyelv professzora volt, a közbeeső időszakban, 1545 nyári félévének kezdetén Stancarus nevezték ki héber és görög tanárnak. Plancust ugyanebben az évben,

talán már a nyári félévben felkérték, hogy a héber nyelvből előadásokat tartson. Ha figyelembe vesszük, hogy általában elég volt egy hébertanár is, miközben már 1530-ban két görög tanárt találunk, úgy aligha tévedünk, ha feltételezzük, hogy Sylvester óraszámát röviddel Stancarus héber és görög professzorral való kinevezése után (1545 nyári szemesztere) görög nyelvből csökkentették, egyidejűleg felkérve Plancust, hogy vegye át azokat a héber órákat, melyeket Stancarus a görög előadásai miatt nem tudott megtartani. Ilyen módon gondoskodtak két tanerő által az oly fontos görög nyelv oktatásáról, anélkül, hogy az oly fontos tantárgyat, a hébert, veszteség érte volna. Az, hogy Sylvester meddig volt a görög nyelv professzora, nem ismert pontosan. Azt, hogy e tárgyban tudása nem volt tökéletes, mi sem bizonyítja jobban, mint az 1547-ben, Anna királynő halálára írt iszonyatos, alig érthető görög siratóéneke. Ezt Danko ismét kinyomtatta, „hogy a szakértők képet kaphassanak Sylvester görög nyelvbeli képességeiről és jártasságáról.”⁵¹

1549 augusztusában, és nem 1548-ban, mint azt Aschbach megadja,⁵² Johannes Ramus görög professzornak Bécsbe jött. Legkésőbb 1550-ben, az 1548 téli félévben a filozófiai fakultás anyakönyvébe bejegyzett Petrus Raimundus a görög nyelv rendes professzora.⁵³ Abban az esetben, ha Petrus Raimundus 1548 téli félévében rögtön mint a görög nyelv professzora kezdte meg a működését, akkor Sylvester Johannes Ramus kinevezése idején, de ha nem, akkor is legkésőbb 1550-ben fölöslegessé vált, mint görög-professzor. (Nincs nyoma, hogy ekkor három rendes görögprofesszora lett volna az egyetemnek.) Egy 1552-es professzori névsorban az utolsó helyen,⁵⁴ mint a történelem professzorával találkozhatunk vele, 52 guldenes évi fizetéssel.⁵⁵ Azt kell feltételeznünk, 1550-ben vagy 1549 végén erre az 1537-ben alapított tanszékre helyezték át. A Historicusnak értelmeznie kellett Sallus, Caesar, Livius, Tacitus, Curtius és Valerius Maximus történelemkönyveit, valamint Vitroviusz Architektúráját és Frontinus Stratagematáját,⁵⁶ ennek a követelménynek mint filológus eleget tudott tenni. Hogy vajon alkalmas volt-e egy másik, ezzel az állással együtt járó kötelesség teljesítésére, nevezetesen arra, hogy jövő nemzedékek számára kora évkönyveit megírja, azt nem dönthetjük el. Az bizonyos, hogy mint történész nem hívta fel magára a figyelmet, máskülönben Reisacher érzékeny dicsőítő költeményében nem szorítkozott volna arra, hogy költői tehetségét és pontos görög, latin, magyar, héber nyelvtudását magasztalja. Az egyetem vezetőségében csak egyszer kapott helyet, pedig, mint láttuk, annak sűrűn foglalkoztatott tagja volt. 1544 nyári félévében a magyar nemzetet képviselte (procurator) a vezetőségben. A magyar nemzeti anyakönyvben található egyik bejegyzésből tudjuk, hogy elődjétől pénzt nem vett át, és mivel arra ő sem tudott szert tenni, utódára sem hagyott semennyit. (Ezt a bejegyzést különben egy utólagos áthúzás szinte olvashatatlaná tette.) Azt is innen tudjuk, hogy megghiúsította az ellenszegülő tagok azon kísérletét, hogy a nemzetben szakadást keltsenek. A lehangosabb lázítókként Blasius Pisoniensist (a baranyai Piskóból)⁵⁷ és Lucas de Szentmiklóst nevezte meg. Azt állította, hogy ezek egy ötödik nemzetet akartak alapítani az egyetemen (talán Morvaország, Csehország, Lengyelország stb. kiszorításával egy színmagyar nemzetet?).⁵⁸ A tanulókat az iskolai törvények elleni engedetlenségre, az előljárókkal szembeni ellenállásra, egymás szidalmazására, sőt, fegyveres támadásra is bujtogatták.⁵⁹ Ezzel az egyáltalában nem jelentéktelen jegyzettel zárjuk jelentésünket Sylvester akadémiai tevékenységéről.

Eddig semmi megbízhatót nem tudunk sorsáról élete végén. Aschbachnál olvashatjuk a következőket erről: „Manche meinen, daß der Dominicaner Johann Sylvasi (oder Serestely), der später Bischof von Csanad wurde und als Gesandter Ferdinands und des ungarischen Clerus auf das Tridentinische Concil geschickt ward, wo er am 24. November 1562 starb, identisch mit unserem Johann Sylvester gewesen sei, der doch bestimmten Angaben zufolge früher verheiratet war.”⁶⁰ Szilády, mint már említettük, a Sylvesternek adományozott birtokot katedrája elvesztésével hozza összefüggésbe, és azt gyanítja, hogy ezt Nádasdy eszközölte ki a királynál. Aztán Szilády így folytatja:⁶¹ Mit tudott és meddig tudott Nádasdy tenni az érdekében? Sikerrel járt-e a „Querela fidei” elé írt ajánlás? Ezt nem tudjuk megmondani, de egyetlen 1552-es professzori névsorban sincs nyoma annak, hogy ő a bécsi egyetemen előadott volna. A körülményekből arra következtethetünk, hogy Sylvester a vele szemben folytonosan megfigyelhető méltatlan eljárások miatt és a fáradtságos múltja okán az egyetemtől, melyhez egyébként is csak szűk működési tér fűzte, önként megvált. Éppen 1552-ben Nádasdy is rövid időre kegyvesztett lett. Lehet, hogy ez is oka volt annak, hogy Sylvesternek el kellett hagynia Bécset.

Valószínűleg Nádasdy protekciója tette lehetővé számára, hogy hazájába visszatérhessen. Így jutott el Debrecenbe, amely akkoriban a reformáció fővárosa volt, és a virágzó városi iskolában tudásának megfelelő állást kapott.⁶² Itt ingyen lakást és kertet, valamint az eredetileg felajánlott 24 guldenes évi fizetés helyett, mely feleségének és gyermekeinek az eltartására valóban igen kevés volt, évi 32 gulden fizetést kapott. Állásba lépését hosszabb tárgyalás előzte meg. Ennek a református püspök, Melius Péter magatartása volt az oka, aki, úgy tűnik, mindent megtett, hogy Sylvestert Debrecenben tartsa. Türk elképzelése: Sylvester Melius akarata szerint vagy annak dacára 1552 február elején belépett állásába.⁶³ 1558. március 10-én,⁶⁴ Türk naplója szerint, már mint lőcsei pap, két elítélt tolvajt készített fel a halálra.⁶⁵ Eszerint Fabó feltételezése helyes, hogy ha Bécsbe való elutazása előtt Sylvester nem is tudott németül, ottani tartózkodása alatt annyira elsajátította a nyelvet, hogy nemcsak a lőcsei prédikátorságot vállalhatta el, de Luther énekeit magyarra tudta fordítani, mint azt már Wallaszký is állítja.⁶⁶

Sylvester tanítói állása Debrecenben és prédikátorsága Lőcsén eloszlatta azok kétségeit is, akik eddig tagadták, hogy ő protestáns lett. Ő Bécsben is az volt, ami Sárváron, és ugyanaz maradt Debrecenben, majd Lőcsén is. Hogy Lőcse földi létének utolsó állomása volt-e, ez ismét egy olyan kérdés, amire nem tudunk válaszolni. Csak idáig sikerült őt nyomon követni, további életéről, haláláról semmilyen komoly adatunk nincs.⁶⁷ Idáig Szilády mindig pontos és éles elméjű volt, ezúttal azonban kevésbé szerencsés. Fabó még erősen kételkedett benne, hogy azonos-e a lőcsei Sylvester alprédikátor a mi Sylvesterünkkel, Szilády azonban már minden fenntartás nélkül elfogadta ezt az azonosságot, felismerve a Fabó által említett Dobreon névben Debrecen, és Melasban a kálvinista prédikátort, Melius Pétert. De ezt a Melast Hainál és Türknél⁶⁸ Johann Melasnak nevezik, és Türk teljesen helyesen a Melas nevet a Feketével tartja azonosnak, míg a Melius a Juhász név fordítása. A bécsi egyetem archívumában 1552. május 6. és július 1. közötti időből származó leltár,⁶⁹ mint ezt már a Sylvester János bibliográfia, Sárvár–Szombathely 1987, 56. oldalán előzetesen jeleztük. Ebben bútorok és ékszerek is szerepelnek, feltüntet egy néhai Sylvester Jánost, aki Bécsben 1552. május

6-án vagy július 1-jén elhalálozott. Ez a legjobb bizonyíték arra, hogy 1552. áprilisában vagy május elején Sylvester mint bécsi professzor távozott el az élők sorából,⁷⁰ és hogy egyetlen Sylvester sem, aki 1558-ban Lőcsén prédikátor volt, nem lehet azonos a bécsi professzorral. (Meglehet, hogy Michael Sylvester János testvére, vagy Lucas Silvestris az.)⁷¹ Egy pillantás a leltárokról azt bizonyítja, hogy Sylvester professzor hagyatékával van dolgunk és nem valamelyik névrokonáéval. A jegyzékek, amelyekben a "Querela fidei" egyes példányai („ettlich exemplaria”), egy Zala vármegyei birtokról szóló királyi adománylevél, több görög és héber szótár, illetve nyelvtan, valamint egy sor klasszikussal együtt Werbőczy Tripartituma van felsorolva, feltétlenül „Joannes Sylvester de Zrinywaralia Hebraicum et Graecarum literatum professor”-ra utal. Arról, hogy az évszámban nincsen tévedés, tehát az irat 1562 helyett nem tévesen 1552 van dátumozva, biztosít Lucas szuperintendens előfordulása, aki syndicus és magister volt. Ellenkező esetben nem lehetne kizárni az azonosságot a bécsi professzor és a lőcsei prédikátor között. A jogtanácsosi hivatal (syndicus) 1554-ben megszüntették,⁷² és Lucas Gutenfelder (Agathopedius) Krajnából 1548 és 1553 között szuperintendens volt a bécsi egyetemen, utódai között találjuk Johann Albert Widmanstettert (1553–1556), Johann Gösslt (1556–1562), Wolfgang Laziust (1562–1565), valamint Johann Oeder von Oedt-öt (1565–1591).⁷³ Még megtudjuk ezekből a leltárakból, hogy Sylvester halálakor könyvei közül néhány Benedict Kleinschnitz professzornál és Gregorius Abstemius (Bornemisza) diáknál volt, továbbá azt is, hogy Sylvester özvegye is jelen volt a leltár felvételénél. Egyébként a leltárok kevés érdekeset tartalmaznak. Sylvester halálakor hagyatékában a ruhadarabokon és háztartási felszereléseken kívül, melyeket valószínűleg külön jegyeztek fel, találtak két kis ezüstserleget, talpukon „SP” felirattal, két ezüstkanalat, valamint mintegy harminc kötet könyvet, köztük néhány kézzel írottat. Ez utóbbiak lehetnek a legérdekesebbek: egy frás a kompozícióról, egy gyűjtemény klasszikus bölcs mondásokból, egy kis kötet epigramma és más vers, egy, a német császárnak ajánlott könyvecske, címe: „Musarum numverum novem”,⁷⁴ másolata különféle leveleknek és írott üzeneteknek, végül pedig a Sylvester birtokára vonatkozó adománylevél Ferdinánd királytól. Hogy ezek közül az iratok közül hányat írt maga Sylvester, és hányat más, ezt már nem lehet megállapítani.

Sylvester könyvgyűjteménye elég gyászosan nézett ki: több görög és héber nyelvtan és szótár, valamint néhány klasszikus alkották döntő részét. Teológiai mű vagy kortárs magyar alkotás egy sem található benne. Lehet, hogy ezek az antikváriumokba vándoroltak.

A leltározásnál jelen volt Bornemisza (Abstemus) (*Gergely*) is, mint ez a leltár utóiratából kiderül.

Valóban, ha a fakultás iratai nem tudósítanak, az itt szereplő leltár önmagában bizonyítaná azt a nyomort, melybe élete végén került.

Ez az ember sokkal jobb sorsot érdemelt volna. Bár latin költeményei sem a formát,⁷⁵ sem a tartalmat illetően nem emelkednek ki a kortársak közül, magyar versei közül csupán verses ajánlása, melyet a Magyar Újtestamentum elé írt a magyar néphez, tűnik ki nemes lendületével. Főművei azonban, a Magyar Nyelvtan és az Újtestamentum alapos tudás gyümölcsei. A latin tanulmányok akkori színvonalát magasan túlhaladva tanulmányozta a magyar nyelv felépítését. Az Újtestamentum fordítása pontos és érthető,

ha összességében egy kissé terjengős is. Kísérlete, hogy klasszikus példák alapján magyar nyelvű időmértékes verset írjon, oly nagy sikerrel járt, hogy azon még maga az alkotó is elcsodálkozott. Ez a magyar költészet történetében korszakalkotó volt. Tükrözi az akkor és azután is lenézett népköltészetet, ebben a valódi magyar költészetet ismeri fel, korát messze meghaladó esztétikai érzékről téve tanúbizonyságot.

Mindezek Sylvester Jánosnak örökre az első helyek egyikét biztosítják a 16. századi magyar irodalomtörténetben.

Megjegyzések

1. 1542 téli szemeszterében anyakönyvezték: „Johannes Sylvester a Zynyrwarallya, publicus Hebraicarum literarum professor.” (Ungarische Nationsmatrikel fol. 121 a.) Ugyanott (fol. 121 b.) Sylvester magát mint a magyar nemzet prokurátora 1542 téli félévében következőképpen nevezte: „Ego Johannes Sylvester de Zynirwarallya, Hebraicarum et Graecarum literarum professor.” Ugyanezen a fólián 1545. május 7-én a prokurátorválasztásnál mint választót említik: „Anno domini 1545 septima die Maii factus est calculus nostrae nationis Hungariae in edibus domini doctoris Francisci Emerici praesentibus ibidem domino licentiate Ambrosio Salczer, magistro Michaelae Fabro, domini Siluestro. Ab quibus H. Osbaldus Sawmer procurator constitutus predictae nationis fateor me accepisse unum florenum...” etc. Később nem kerül szóba mint választó.

2. A wittenbergi Bartholomaeus Zeublrieder magiszternek a filozófiai fakultásra való felvételét valóban megtagadták 1539 körül. (Aschbach III, 92. old.: *Idézett művek rövidítését ld. következőkben Sylvester János bibliográfia, Sárvár–Szombathely 1987.*)

3. Ferdinánd négy minisztere közül egy nyíltan lutheránus volt, kettő pedig titokban. „A napnál is világosabb, hogy ezek a Szentszékkal szemben nagyon kevés jóindulatot tanúsítanak”, jelentette Modena püspöke, bécsi nuncius 1538-ban. (Óvári Lipót: *Kutatások a nápolyi Farnese levéltárban. Századok 1877, 9. old.*)

4. Ld. azt a levelet, amelyet Ládonyi Demeter 1543 pünkösd vasárnapján anyjának írt, amelyben arról panaszkodik, „hog georg vram immaran tizta luter annira tanult olli bele...” (Hazai Okmánytár – Codex diplomaticus patrius. Győr, 1865. 1. k. 406. old.)

5. Ez csak úgy történhetett, hogy Bornemisza Péter, a katolikusok dühödt ellensége, aki, mint láttuk, Sylvesterrel magánéletében bizalmas viszonyban volt, gondolkodásának megváltozásáról olyannyira nem vett tudomást, hogy Sylvester Magyar húsvéti himnuszát felvette protestáns énekeskönyvébe: Dicséret a Krisztus feltámadásáról. Bornemisza Péter: Enekek három rendbe: kvlömb kvlömb felec. Detrekő 1582. 24. lev. (BHA 6, Budapest 1964); RMNY I. 468–472 old. *Bornemisza énekeskönyvét ld. Schulek Tibor: Bonemisza Péter 1535–1584. Sopron–Budapest–Győr 1939, 138–139. old.*

(Valóban megállapítható, hogy Sylvester reformátori gondolkodását Bécsben nyilvánosan nem vallotta meg, sőt talán meg is tagadta. Semmilyen feljegyzés vagy kézirat nem mutat arra, hogy Sylvester Bécsben a reformáció híve lett volna. Különösen alátámasztja ezt a tényt I. Ferdinánd király 1537. évi rendelkezése is, amely szerint a bécsi egyetemre csak az kapott tanári megbízást, akinek teológiai nézetei nem álltak a reformációhoz közel. Sylvester, még a Nádasdy által közvetített királyi támogatás mellett sem engedhette meg magának egyetemi alkalmazása érdekében, hogy a reformációhoz ragaszkodjék, ha egyáltalában is volt reformátori nézete. Mint humanista Melanchton hatására különösen is pedagógiával és a klasszikus nyelvekkel foglalkozott. Munkái (még bécsi tartózkodása előtt sem!) tükröznek olyan reformátori gondolatokat, amelyek Lutherre vagy Melanchtonra visszavezethetők lennének. Nem nevezhető tehát „magyar lutheránus reformátornak”. Sylvester a magyarországi humanizmus egyik kiváló képviselője. – Főnyad Pál.)

6. De Bello Turcis Inferendo Elegia, C^b.

7. „De Bello Turcis inferendo, Elegia nunc primum et nata et aedita. Psalmi, Deus venerunt gentes etc. Paraphrasis. Cum audieritis praelia et seditiones nolite terreri. Lucae XXI. [...] Viennae Pannoniae, Excudebat Joan. Syngrenius. Anno M. D. XLIIII.” (Denis 411. old.; Anton Mayer: Wiens Buchdruckergeschichte 1482–1882, 1. kötet, Wien 1883, 38. old.)

8. „Querela Domini Jesu Resurgentis Carminibus lyricis conscripta. Ad Serenissimum Romanorum, Hungariae et Bohemiae etc. Regem Divum Ferdinandum, Vienna, év nélkül. Egyedül Podhradczky József: Erdősi [Sylvester] Jánosnak ismeretlen munkája (Tudománytár 5. évf. 1841. 120. old.)

9. In Tristissimvm Serenissimae, Atque Adeo Clementissimae Dominae, Dn. Annae, Romanorvm, Hvngarie Ac Bohemiae Reginae, Etc. Invictiss. Regis Ferdinandi, Etc. Conivgis Chariss. Obitvm Epitaphivm. Bécs, 1547. RMK III/1. 113. old.

10. In Mortem Praematuram Nobilis ac humanis Adolescentis domini Guilielmi Mammingi in Kirchperg ad Pielach..., Wien 1550, 2. old. (Elveszett mű; vö. Denis 549. old. és Balázs 362–363. old. Az időközben megtalált verset ld. ebben a kiadványban.)

11. Verbi Friderici Dei te summe Minister fluit cuius dulcior ore sonus. (fol. 3^a)

12. A dékán, Sigismund Öder, 1550-ben következőket írja: „Magistro Johanni Sylvestri Panormitano in subsidium paupertatis suae dedi 4 taleros seu joachinicos (ut vocant) venerabili consessu ita consenciente.” (Acta fac. Art. IV. fol. 210^b) A „Pannonius” helyett álló „Panormitanus” a kérdéses személy azonosságát kétségbe vonhatná, ha Schier Excerpta ex actis facultatis medicae (Cod. 9520, Wien Haus-, Hof- und Staatsarchiv, fol. 70^b) című munkájában nem állna a következő mondat: „Silvester professor publicus accipita facultate medica 2. Juni [1550] flor. 2, sol. 2, den. 20.” – Nem

megállapítható, hogy a másik két fakultás is adott-e anyagi segítséget Sylvesternek, mert az Universitätsarchiv tulajdonában lévő teológiai aktákból hiányzanak az 1550–1566-os évek, a jogi fakultás aktái pedig egyáltalában nincsenek meg.

13. Ez talán az a kis költemény, a „Querela Domini Jesu resurgentis” volt, mellyel a király figyelmét nyomorára terelte. A mű ajánlása ezekkel a szavakkal kezdődik: „Suscipe scripta tui, rex clementissime, servi Oppressumque malis respice, quaeso, pie.”

14. Ld. Sylvester: Inventarium ettlicher khleinoder, 1552. július 1.: „Literae regiae concernentes praedium in comitatu Szaladiensi in dictione magnifici domini Francisci Reway.” Josef Danko (Danko 47. old.) arról ad tévesen hírt, hogy Sylvestert Ferdinánd király egy Bécs-közei kisebb birtokkal ajándékozta volna meg. Ld. Kemény József: Erdősi János élete, saját munkáiból merítve, Új Magyar Múzeum, V. (1855), 2. füzet, 109. k. old.: „Egy tudós barátom által értesítve, hogy Erdősinek ezen birtokra Pozsony vármegyében lehetett, sajnálom, hogy utóbbi Bécsben létem alkalmával nem jutott eszembe, hogy I. Ferdinándnak magyarországi adományos könyve (Liber Regius) a magyarországi volt udvari cancellária levéltárában létezik;...” (Még mielőtt Sylvester a törvényes illetményt befizette volna, valószínűleg meghalt.) (Kemény József: Erdősi János élete, saját munkáiból merítve. Új Magyar Múzeum V. 1855. 2. füzet, 97–109. old.)

15. Erre Révész nagyon vonzóan abból a körülményből következtet, hogy ő az egész családját, minden vagyonát és értékeit magával vitte. (Révész Imre: Erdősi János magyar protestáns reformátor, különös tekintettel némely magyar tudósok balvéleményére. Debrecen 1859., 18. old.)

16. Toldy Ferenc (Toldy Ferenc: A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a legújabb időkig. 1. kötet. Pest 1855., 39. kk. old.) feltételezése szerint Sylvester a katolikus, Révész (58. kk. old.) szerint a protestáns hitvallása miatt, vagy más felfogás szerint (Magyar költők élete, Pest 1870, 27. old.) magyar nemzetisége miatt. Egyik sem igazolható a három közül, de feltételezhető, hogy a „De Querela fidei” c. írásának a tárgya, melyben az őt ért gyalázatról panaszkodik, egy utalást minden gyalázat okára, saját hitvallását tartalmazza. Ennek az írásnak az előszavából kiviláglik, hogy az egyetlen összefüggés az üldözött hit és az író között az üldözöttség. Ha ő a vallási meggyőződésének lett volna áldozata, biztosan nem mulasztotta volna el erre nyomatékosan rámutatni. Nagyon fantáziadúsan olvassa ki Révész (17. és 79. kk. old., különösen is 86–88. old.) a „Querela fidei” előszavából és szövegéből, hogy Sylvester akadémiai pályájának befejezéseként ugyanabban az évben, mikor a jezsuitákat a bécsi egyetemre hívták és fellobbant a vita a „Sola fides salvificat” lutheri hitvallásról, energikusan pártját fogta, és főképpen e miatt üldözte és nyomta el hatalmas ellenfele. Danko (124. kk. old.) joggal találja úgy, hogy a „Querela fidei” ezen versei, melyben a „sola fides” (egyedül hit általi megigazulás) van, egész jól összeférnek a római katolikus normákkal.

17. A „Querela fidei” Ferdinándnak szóló ajánlása (Bécs, 1551. október 8.) így kezdődik: „Cum praeteritis histe diebus cum Mandato Serenissimae Maiestatis tuae, in agellum mihi per M. T. S. collatum uenissem, ab eo deturbatus iterum sum, seditione is me rusticorum mota. Qui etiam iussu officialium parati erant mihi uim inferre nisi parua admodum corporis declinatione periculum euitassem, itutumque me, uxore, liberis, bonisque omnibus in periculo relictis, recepissem. Qui etiamnum incertis oberrant sedibus, omniumque ludibrio, & iniuriæ expositi, uitam in maerore & lachrymis agunt.

Sic ita adfectus, ut a cogitatione malorum animum auocarem moeroremque, quem in tantis malis conceperam, levarem, scripsi 'Querelam fidei'..." etc. (Denis 487. old.) – Ennek az idézetnek az elején az „interum” szóra nem kell nagy hangsúlyt helyezni, a rész egyszerűen ezt jelentheti: „Ismét elűzettem” és nem pedig „Nemrégiben elűzettem”, mint fordítója állít (Révész 17. old.)

18. Ld. Sylvester János bibliográfia 39. kk. old.

19. Ld. az 1552-es professzori névsort: Rudolf Kink: Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien, I. k., Wien 1854, 166. old. 1. lábjegyzet. – Révész (18. old.) azt tételezi fel, hogy a névsor minden valószínűség szerint még 1550-ben lett összeállítva. Ebből Révész szerint azonban még nem szabad arra a következtetésre jutnunk, hogy Sylvester 1551-ben megvált az egyetemről. Ez szerintem csak azon a hibás feltételezésen alapul, mint láttuk, hogy a „Querela fidei” elkeseredett és szenvedélyes vitairat az akkor ismételt uralkodó katolikus párt ellen, amely az egyetemre való visszatérését mindenképpen meg tudta volna akadályozni. Mint látni fogjuk, Sylvester 1552-ben bécsi egyetemi tanárként fog meghalni.

20. „Quadmodum igitur fides queritur hic se iniuste opprimi praesidiumque implorat, ita et ego, qui sub tutela et praesidio M. T. S. sum et fidei Christiane cum caeteris, qui imentutis informandae studio in hac schola eiusdem S. M. T. tenentur, syncerus cultor. Qua in re ut M. T. S. me clementissime exaudire et contra oppressores istos defendere dignetur, oro.” (Querela Fidei, utószó)

21. Aschbach III. 91. k. old., vö. 106. old.

22. „...scripsi Querelam fidei, admonitus malis huius seculi et extremi et periculossimi. Quo parum erat tot haeresibus pravis fidem Christianam locerari, nisi et athei quidam suborirentur haereticis longe pestilentialiores.” (Querela Fidei, előszó)

Eretnekek alatt itt valószínű nem a reformáció híveit, hanem az anabaptistákat (újrakeresztelők) kell érteni.

23. Révész (59. old.) természetesnek találja, hogy az egész műben nemcsak a név hiányzik, de a felekezeti hovatartozás, a „fides catholica”, vagy akár a „római katolikus” megjelölés is, és hogy a vallás méltóságát itt nem egy megnevezett hitvallás, hanem a világi istentagadó és erkölcstelen gondolatok ellen védelmezi. Abban Révésznek különben igaza van, hogy a tévtanok elnevezése mint haeresis protestáns fróknál is megtalálható.

24 Sylvester szépen célt érhetett Ferdinánd királynál, ha a dedikációjának tartalma, mint azt Révész feltételezi, ez volt: „...protestáns vagyok; de azért a keresztény hitnek éppen olyan tisztelője; s a keresztény anyaszentegyháznak éppen úgy tagja, mint tisztársaim.” (Révész 60. old.)

25. Acta fac. theol. III. fol. 130.; Aschbach III. 273. k. old.

26. Kink i. m. II, 368. kk. old.; vö. Aschbach III. 92. old. (1546. március 30-i rendelet)

27. Aschbach III. 92. k. old.

28. Ingolstadtból 12 jezsuita érkezett, közöttük Claudius Jajus és Petrus Scorichius. Aschbach III. 95. kk. old.

29. Aschbach III. 273. old.

30. Uo. 277. old.

31. Uo. 273. old.

32. Uo. 238. old.

33. Uo. 49. old.

34. Uo. 278. old.

35. Révész 15. k. old.

36. Dankó 41. és 46. old.

37. Szilády, RMKT II. 435. és 492. old.

38. Stancarust 1545 nyári félévében anyakönyvezték, és még ugyanebben az évben ez áll a teológiai fakultás irataiban: „Hac mutacione Franciscus Stancarus, natione Italus, de linguius hebraica et graeca bene meritus, prefectus est eisdem linguis ordinarius professor persenatum regium.” (Acta fac. theol. IV. fol. 127b.)

39. Kink i. m. II. 369. old.; Artur Goldmann: Die Wiener Universität 1519–1740 (=Geschichte der Stadt Wien 6), Wien 1917, 173. old.

40. Ludwig Geiger teljesen pontatlan: „Ob gleich darauf [nach 1546] Andreas Plank ihm [Stancarus] gefolgt ist, an dessen Stelle 1552-54 [?] Johann Sylvester als öffentlicher Lehrer der hebräischen Sprache trat, lässt sich nicht entscheiden. Der letzte [Plank] hat eine hebräische Grammatik [Institutiones Grammaticus Ebraeae, s. 1. 1552] geschrieben und damit verbunden eine Ausgabe des Propheten Jonas mit lateinischer Übersetzung veranstaltet. Wilhelm Postell hat in Wien gelehrt, wie es scheint mit Sylvester zu gleicher Zeit.” [Er bekam die Professur anfangs 1554, als Sylvester schon seit zwei Jahren tot war! Postell verließ die in der Nacht am 1. Mai heimlich die Stadt. vgl. Aschbach III. 246. k. old.] – *Magyar fordításban:* „Vajon azonnal [1546 után] követte-e Andreas Plank őt [Stancarust], akinek a helyére Sylvester János, mint a héber nyelv rendkívüli tanára lépett, nem lehet eldönteni. Az utolsó [Plank] egy héber nyelvtant [Institutiones Grammaticae Ebraeae, hely nélkül 1552] írt, és ezzel egybekötve Jónás próféta könyvét, latin fordítással. Wilhelm Postell Bécsben tanított, úgy tűnik, Sylvesterrel egy időben” [Ő a professzori állását 1554 elején kapta, amikor Sylvester már két éve halott volt! Postell május 1. éjszakáján titokban elhagyta a várost. ld. Aschbach III. 246. k. old.]. Ludwig Geiger: Das Studium der hebräischen Sprache in Deutschland vom Ende des XV. bis zur Mitte des XVI. Jahrhunderts, Breslau 1870, 119. old.

41. A bécsi egyetem archívumában őriznek egy egyidejű, hiteles közjegyző által hitelesített, 1592. május 18-án felvett leltár másolatát Margharita lemondásáról.

42. Dankó téved: „Um in die artistische Facultät aufgenommen zu werden, war die Magister oder Doctorwürde erforderlich. Die promovierten Magister hingegen erhielten das Recht an jeder Universität lehren zu können. Sylvester konnte also als ein nicht graduierter an der Universität nicht lehren, und dürfte sich daher frühzeitig nach seiner Übersiedelung in die Residenz um das Magisterium beworben haben. An der Verwendung seiner Gönner wird es nicht gefehlt haben.” – *Magyar fordításban:* „A filozófiai fakultásra való felvételhez szükséges volt a magisterium vagy a doktorátus. A promovált magiszterek viszont elnyerték a jogot, hogy valamennyi egyetemen taníthassanak. Tehát Sylvester mint nem graduált, nem taníthatott az egyetemen és ezért a császárvárosba való költözése után hamarosan megkérvenyezte a magisteriumot. Jótékony segítőkben nem volt hiány.” (Dankó 45. k. old.) Sylvestert először 1550 nyári félévében nevezték ki magisternek. (Acta fac. art. IV. fol. 210. b.) Ebben a rangjában

Reisachernél jelenik meg aztán (1551), és az évszám nélkül kinyomtatott Húsvéti himnuszában. Egyetlen korábbi művében sem nevezi magát magiszternek, pedig ekkor már az volt.

Fontos az a körülmény, hogy az egyetemi iratokban 1542, 1544 és 1545-ben sohasem csatolják a nevéhez a magiszteri címet, még a prokurátorokról szóló 1545-ös iratokban sem, ahol az ülés összes többi résztvevőjét magisteri vagy doktori címmel együtt említik meg. Ennélfogva Sylvesternek 1545 és 1550 között kellett a magiszteri címet elérnie. Hogy melyik évben, azt az ekkori egyetemi iratok pontatlansága és hiányossága miatt nem lehet megállapítani. Mindenesetre Th. Mindszenty már 1534-ben magiszternek nevezi. Ha joggal, akkor ezt a címet Wittenbergben kellett kapnia.

42. a. Ld. Függelék I.

43. Aschbach III. 241. old. und Kink i. m. I², 165. old.

44. Aschbach III. 46. old. 1. jegyzet.

45. Az 1543. május 18-ra dátumozott rendelet a bécsi egyetem archívumában van. Ezt 1543. december 18-án a Konzisztóriumban bemutatták.

46. Aschbach III. 46. k. old.

47. Ferdinánd 1546. március 30-i rendeletét ld. Kink i. m. II. 368. old. 59. szám.; „...jüngst gewessnen Professoren der Hebreischen sprachen bey vnser Vniuersitet zu Wienn...” Paulus Wallaszky: *Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria*, ab intiis Regni ad nostra tempora delineatus. Pozsony–Lipce 1785, 271. old.

48. A „Vienna Austriae” kinyomtatása 1546. szeptember 17-én elkészült (Oporinus levele Laziushoz, u.o.). De észrevehető Lazius előszavából, melyet a sajtóhibák jegyzékéhez írt (8. oldal), hogy a mű kéziratát és így az elényomtatott epigrammát („superiori vere”) is 1546 tavaszán Baselbe küldte:

Wolfgang Lazius: *Vienna Austriae. Rerum Viennensium Commentarii in quatuor libros distincti, in quibus celeberrimae illius Austriae, civitatis exordia, vetustas, nobilitas, magistratus, familiaeque ad plenum (quod ajunt) explicantur.* Basel 1546.

49. Vö. Aschbach III. 240. k. old.

50. Schrauf kéziratában ezen a helyen hiányoznak a levéltári adatok.

51. Ha Révész tudta volna, hogy Sylvester a bécsi egyetemen héber- és történelemprofesszori állása között egy ideig csupán görögöt adott elő, akkor kétségtelenül nem azzal indokolta volna Sylvester áthelyezését a héber tanszékről a görögre (Révész 16. old.), hogy a lutheránus Erdősit a héber tanszékről, ahol ő a tantárgyat több szállal a Szentírás magyarázatával is összekötötte, és a római katolikus egyháznak különféle károkat okozhatott, mindenáron egy semlegesebb tanszékre igyekeztek áthelyezni.

52. Aschbach III. 254. old.

53. Uo. 252. old. 1. jegyzet.

54. Kink i. m. I². 166. old.

55. A filozófiai fakultás tizenöt ugyanott bejegyzett professzora közül egynek-egynek 100, 90, 70, illetve 64 guldenes fizetése volt, tíznek 52, kettőnek 32 guldenes. Kérdésesnek tűnhet, hogy az a professzori névjegyzék valóban 1552-ből származik-e. Arra, hogy Aschbach több helyen (i. m. 277. kk. old.) az 1550–52-es származónak írja, anélkül, hogy Kinktől való eltérését közelebbről kifejtené, nem kell súlyt helyeznünk.

Feltűnő, hogy Raimundus Amadonus egyedül az, aki az összes jegyzékben cím nélkül szerepel, jóllehet a rajnai nemzet anyakönyvébe már 1551. II. (helyesebben 1550 II.) mint Doctor Petrus Raimundus medicus van bevezetve. Tehát az összes jegyzéknek legkésőbb 1550-ből kell származnia? Ez ellen szól azonban az a körülmény, hogy Reisacher 1551-ben még nem csatolta Raimundus nevéhez a doktori címet. Schier közlése szerint (Cod. Vinc. 9520) ezt ő csak 1552 téli félévében nyerte el. Tehát a rajnai anyakönyvben tévesnek kell lennie Raimundus doktori titulусának, mint ahogy az előtte álló Martinus Eisengreint is tévesen nevezik magiszternek. Ez utóbbi bejegyzést később baccalaureusra változtatták. Révész kételkedéseit jegyzékeink helyes dátumozását, illetve ld. a fenti észrevételt (51. lábjegyzet).

56. Bartolomeus Reisacher: Doctorum in Viennensi Academia brevis deciptio. Wien 1551, 24. old.

57. Ugyanez volt 1539 nyári félévében „Blasius Cosmae de Pysko” néven a főanyakönyvbe bevezetve. (Fraknóinál [Frankl], 232. old., hiányzik, vö. Schrauf 287. old.)

58. Az eredetiben „quartam” áll, de ezt a „quintam” szóból hibásan írhatták, különben is, az egyetemen négy nemzet volt: Australes, Rhenenses, Hungari, Saxones.

59. „Ego Johannes Sylvester de Zynyrwarallya, Hebraicarum et Graecarum literarum professor, in procuratorem in die Colomani electus, nihil a predecessore meo Mag. Michaele Fabri recepi neque quiequam nomine nationis expendi neque successori meo tradidi, unum tamen hoc prestiti, ut facciones in nostra gente gliscentes extinxi, quarum duo erant capita Blasius Piscoviensis et Lucas de Zenth Miklos et quidam alii, quos ignominiae ergo nomino et haec in rei memoriam adnoto: qui contra statuta scholastica quintam nationem constituere volentes, contra ipsorum conscientiam nulla in re legibus scholasticis obtemperare volebant. In superiores insurgere, juventutem studiosam factionibus suis corrumpere audebant ac in illam dominium exercere volentes, inter se contendere nunc verbis nunc etiam armis presumebant.” (Universitätsarchiv Wien, Ungarische Nations-Matrikel fol. 121; 1544. II; kiadva: Karl Schrauf: *Die Matrikel der ungarischen Nation an der Wiener Universität 1453–1630*, Wien 1902, 287. old.; Karl Schrauf u. o. 4. lábjegyzet: Ez az egész szakasz vastag tintavonások miatt csaknem teljesen olvashatatlan lett.)

60. „Néhányan úgy gondolják, hogy a domonkosrendi Johann Sylvasi (vagy Serestely), aki később Csanád püspöke és Ferdinánd, illetve a magyar klérus követe lett a tridenti zsinaton, ahol 1562. november 24-én meghalt, azonos a mi Sylvester Jánosunkkal, aki megbízható adatok szerint korábban nős volt.” Aschbach III. 278. old. A „néhány” alatt először is Bod Péter, majd Wespriemi István, Benkő és Katona István értendő.

61. Szilády i. m. 436. k. old.

62. Garády: Türk Dániel naplója 1548–1559. Századok 1871.

63. Szilády adatait Prof. Dr. Demko Kálmán következő szavaival egészítjük ki, melyeket barátomnak, Ábel Jenőnek köszönhetek: „A lőcsei krónikákban (Türk kivételével) és a Lőcsei Archivum aktáiban Sylvester prédikátor nevét majdhogynem hiába kerestem. Csak Gaspar Hain krónikájában (124. oldal) találtam az 1558-as évnél. „Anno: 1554-ben a pünkösd előtti szerdán Georgius Molitor úr ehelyt, Lőcsén stb... A két diakónust D. Sylvesternek és D. Johann Melasnak hívták. A concionator M. Albertus

lavius vagy Creutziger volt.’ Sem a főjegyzőkönyvben, sem a városi számviteli könyvecskében (1530 és 1610 között, illetve 1570-ben), melyeket Dr. Demko volt olyan szíves átnézni, Sylvester nem fordul elő.” (Fordítás az eredeti német szövegből.)

64. Erről a kivégzésről a lőcsei „Malefizbuch 1550–1643”-ban nem esik szó (Demko közlése).

65. Ld. Századok 1871, 29. old.: Fabó közleménye Sarády álnév alatt. – Türk naplójában 1557. december 30-i bejegyzéssel ezt írja: „Ego [Türk], Martinus Lanus et Paulus Hotzler cum domino Sivestro, quem ex Toporecz [Szepeesség; Fabó itt tévesen Dobreon-t olvas egy, a XVIII. századból származó, a dobretzi Magyar Nemzeti Múzeumban lévő másolat alapján. [Schrauf közelebbit nem közöl ezzel kapcsolatban.] Vocavit plebanus, egimus, ut apud nos esset subpraedicator, ubi ei parvum dispendium videbatur flor 24 cum liberis et coniuge familiaque quod et verum. Addidi flor 5 ut senatus [Fabó: servatus] primum unisserat [Fabó: uixerat]. Verum neque id satis erat; deinde 3 flor. addidi, ut fierent 8. Compromisi et hortulum unum in claustro loco eius, qui ad domumculam pertinet. Verum rustica et improba reluctance restitit Melas aliquandiu vera niger. Tandem conclusum, eo etiam invito debet advenire ad purificationis.” – 1558. március 10-i bejegyzéssel pedig olvasható, hogy két Lőcsén elítélt tolvaj „confessionem exauditi et communicati sunt domino Silvestro ministrante.” (Garády: Türk Dániel naplója 1548–1559. Századok 1871, 29. old.)

66. Paulus Wallaszky: Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria, Pozsony–Lipce 1785, 113. old. – Szilády (i. m. 439. old.) Wallaszky azon tévedését teszi magáévá, amely szerint Sylvester húsvéti himnusza és Luther ismert éneke „Christ lag in Todes Banden” egy „Surrexit Christus”-Himnusz alapján fródott volna. [Luther 1524-ben írt éneke „Christ lah in Todesbanden..” valójában, mint egy másik 1529-ben költött éneke is „Christ ist erstanden...”, egyik forrása Lukács evangéliuma 24,34 latin fordítása (Vulgata): „...dicentes quod surrexit Dominus vere...”, másik forrása pedig Wipo (990 körül–1048 után) latin sequentiája „Victimae paschali laudes”. Ld. Christhard Wahrenholz és Oskar Söhngen: Handbuch zum Evangelischen Kirchengesangbuch, II/2: Adolf Köhler: Die biblischen Quellen der Lieder, Berlin 1964, 145–149. old.]

67. Ld. Bruckner Jenő: Volt-e Sylvester János lőcsei prédikátor? (ItK 31. évf. 1921. 174–178. old.)

68. Garády i. m. 29. old.

69. Ld. Függelék II-III.

70. Így Schrauf kéziratában. Az itt általa megadott ellentétes halálozási dátumokra nem szolgáltat közlelbbi bizonyítékokat, ezek az Universitätsarchiv-ban nem lelhetők fel. Mindenesetre megállapítható, hogy Sylvester 1552. májusa elején halt meg Bécsben.

Reisacher 1551. évi elégiájában Sylvester lábbetegségéről is ír: „Et quamquam in pedibus fato vexeris acerbo.” (Bartholomaeus Reisacher: Doctorum Viennensi Academia brevis Depictio. Vienna 1551, 24. old.) – Ebből arra következtethetünk, hogy Sylvester a következő évben, 1552-ben a köszvénye korai áldozata lett.

Ld. Főnyad Pál: Magyar tudós a bécsi egyetemen. 445 éves a Sylvester-féle újszövetségfordítás. (Bécsi Napló. Bécs VIII. évf. 1. szám, 1987. január-február, 7. old.)

71. Sylvester János, aki Klein (Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger. 1. kötet, Leipzig 1789. 68. old.) szerint 1603-ban

prédikátor volt, a lőcsei prédikátornak fia vagy unokája lehetett, mint ezt Fabó (Századok 1871, 30. old.) feltételezi. Ugyanis a Klein-nél hogy a helység a Szepességben volt. Kollerfynél és Lipszkynél (*Schrauf nem adja meg a pontos forrást*) csak egy a Vasvár megyébe vezető utalást találók.

72. Kink i. m. I, 2. 166. old.

73. Aschbach III. 33–35. old.

74. Nincs határozottan megadva, hogy ez kézirat volt.

75. Sziládyánál nyomtatták ki ezeket: Egy, csak Bornemissza énekeskönyvében megőrzött húsvéti himnusz (1582), a szövegben említett dedikáció, valamint egy hexameterben írt tartalomjegyzék Máté, Lukács és János evangéliumaihoz és az Apostolok Cselekedeteihez. Hasonló összefoglalásokat már Erasmus is költött, de Sylvester művei nem ezek fordításai. Egyáltalán, először íródtak köznyelven és az első magyar nyelvű időmértékes versek.

FÜGGELÉK

I.

Römisch khuniglicher mai¹- etc unsers allergenaedigsten hern hochloblich verwalter stathalteramts, cantzler, regenten und rate etc. Der Niederosterreische lande, hochwirdiger, wolgeborn, gestreng, hochgelert, edl, vest, genedig hern. Auf diese zwo hie beyligend supplication, und euer gnaden darauf gethane radtschlag, geben mier eur gnaden darauf unsern bericht underthanigklichen zu verneinen. Erstlich das her Steffan Raiffperger vor vier und zwaintzig jarn priester und alhie der freyen kunsten magister worden, zu selbiger zeit jn bursa Rosae zwaÿ jar conventor gewesen, Petrum Hispanum, grammaticam Perotti und under authores, diser zeit parva naturalia gelesen und noch liset, darzu ist er auch altem brauch und nachkommen her von den lectoribus theologiae und collegiatis jn das collegium, und sich dis selbigen collegÿ statutis gemess mit lesen, oriern und andern gehalten, ongevarlich vor einem halben jare angenommen worden; demnach mier jnen gedachten Raifperger des begerten vacierenden canonicats mit unwirdig schaetzen und achten, doch mit diesem unserm guetbedunkhen, das er obbemelter Raiffperger, onangesehen das er ain canonicus were, noch ain jar drey jn dem collegio, diweil er so newlich hineinkommen und die zaal der collegiatis mit volkhommenlich, sein canonicat mit lesen, disputiern und andern ambter zu bemeltes collegÿ notturft gehörig verdiene.

Auf Johannis Silvester supplication radtschlag jst eur gnaden ongezweiffelter hoffnung wollwissent, das mier von den prelaten die contribution nit bekhommen und die ietziqen lectores jn allen faculteten von der maut Ipss nit wol bezahlt werden moegen, demnach moege gedachter Silvester aines stipendÿ nit wol gewertig sein; doch angesehen seinen vleis, so er bisher gebraucht und villeicht alweg brauchen wirdett, und wo durch eur gnaden hilff und vertroistung der prelaten ausstendig contribution erlegt und bezahlt, moegen jme zwen und funfzig den. und nit mer furgeschlagen werden. Das haben wier eur gnaden gehorsames berichts weis nit verhalten wellen.

Eur gnaden
underthanig

N. rector und consistory
der loblichen universität zu Wien

Hern N. rectoris und consistorj auf der zwo hie beÿligend supplication radtschlag bericht.

Resolutio fiat dem Raiffperger ain presentation nach gebrauch der cantzley zufertigen und jme daneben ernstlich aufzulegen, das er sich des collegÿ statuten in allen dingen gemeß halte und in dem Collegio so lang beleib wie das herrn rector und consistory guetbedunkhen vermag.

Sovil den Sivester belangt, bewilligt die regierung, das der selv zu der lectur in Hebreiß literis angenommen werde. Demnach dem herrn superjntendenten zuezustellen und zu beuelhen das er der besoldung halben mit benenntem Silvester hanndlte, damit er die 52 gulden anneme und sich mit dem lesen vleissig halte.

Was dann der prelaten ausständig contribution gelt betrifft, solle die universitet der regierung ainen außzug übergeben, welche noch schuldig sein. Alsdann wirdet dj regierung jnen schreiben, solchen jr ausstandt der gebür nachzuerlegen.

29 January $\alpha^{\circ} = 43$

Schrauf által készített másolat. Eredeti ismeretlen.

II.

Inventarium unnd verlaß weilendt Sýlvestrj. y. beschriben in beýsein des herrn syndicj¹ und magistrj Harscherj² sambt dem pidelln, beschehen den 6. tag May a° y. 52.

Puecher

.3. tl .4. B dy	Biblia nova in median Zürcher trukh
1 tl .6. B dy	Virgilius cum commentis
2 tl .4. B dy	Thesaurns hebreice linguae
1 tl 2 B	Problemata Aristotelis cum commentis
1 tl 6 B	Cornu copie
1. tl .4. B	Lexicon grecum
	Terentius cum commentis
1. tl .2. B	Aulus Gellius
2 tl	Pomponius cum commentis
	Eusebius
7 B	Joannis Reuchlin grammatica hebrea
.6 B dy	Orosius Lucanus cum commento
.3 B dy	Valerius Maximus vnpunden
	Tertia et 4 ^{ta} pars Hieronimij
	Copia Erasmj
	<i>Lampady grammatica greca</i> ³
	Odissea Homerj
.3. B dg	Munsterj grammatica greca
	Dictionarium hebreicum
	Dionisius de situ orbis
	Rudolphj Agricolae dialectica, mit anderen scarteggen
48 den	Grammatica Rithamerj greca
	Querela fidej ettlich exemplaria
1 tl	Novum testamentum

1. M. Christoph Hilliger (Reisacher & Hauptmatr. 1553 I)

2. *Johannes Harscher, a bécsi egyetem professzora, 1551-ben az egyetem 56. dékánja volt. Ld. Michael Denis: Wiens MDLX. Wien 1782, 459. old. – Schrauf eredeti kéziratában alábbi jegyzetet fűzte Harscher névéhez: M. Joh. Harscher Procurator n. Ung. 1552. II.*

3. *Margón Schrauf megjegyzése: durchstrichen? (=áthúzva?) Dólt betűk Schrauf kéziratában.*

Apud magistrum Benedictum

Budeus de asse
Josephus de antiquitatibus Judeorum
Plinius

	Opera Ciceronis in duobus voluminibus
	Scriptus libellus de compositione
	A domino Gregorio Hungaro ¹ accepit tabulas grecas de inflexionibus
	nominum dominus magister Lucas superintendens.
	Deinde etiam decretum hungaricum Verbet
7 B dz	Orosius cum cronica
3 B dz	Proverbia Salomonis hebreice
2 B dz	Grammatica Oecolampady
3 B dz	Grammatica Munsterj
2 B 20 dz	Librj de anima Aristotelis grece

[kívül:]

Inventarium aller puecher herrn magistrj Johannis Sylvestrj saligen.

1. Vö. Hauptmatrikel fol. H. 1548 II Gregorius Abstemius, Tyrnaviensis; ennek helyessége kitűnik a második inventariumból: „praesentibus... Hungero Abstemio”).

Schrauf által készített másolat. Eredeti ismeretlen.

III.

Zwaÿ pecherle mit vergulden raiffflen ein yedes mit .3. vergulden khnepfl darjnnen
jn einem yeden am poden ein \$ durchzogen unnd ein P

Zwen silbere loffl ein yeder mit zweynn vergulden khnopfl

Liber scriptus locorum communium darvor am anfang erarium aureum poetarum

Literae regiae concernentes praedium; praedium habet in comitatu Zaladiensi in
ditione magnifici domini Francisci Reway.

Libellus scriptus epigrammatorum et aliorum

Fasciculus litterarum variarum, sendtschreiben und dergleichen

Libellus intitulatus musarum numero novem ad caesarem Romanorum

Inventata prima July praesentibus magistro Luca, Hungaro Abstemio et uxore

[kfvül]

Inventarium ettlicher khleinoder herrn magistro Silvestro saligen zuegehorendt

Schrauf által készített másolat. Eredeti ismeretlen.

Néhány eddig kiadatlan levél

I.

Thurkowyth Miklós Nádasdy Tamásnak
Fehérvár, 1534. április 25.

Post servitutis mee commendacionem. Magnifice domine, domine et patrone mihi observandissime.

Vadit ad Vestram M.D. dominus Joannes Silvestri [*így az eredetiben*] diu Vestre Eidem M. Dominacioni desideratus, ad obsequia et servitutem eiusdem. Dignetur eum Vestra M.D., ut solet eciam ignotissimos, vultu sereno excipere, ne ad primum statim aspectum Vestre Eiusdem M.D. timere et titolare incipiat. Commendabunt eum Vestre M.D. mores et erudicio sua. Nhilominus et ego quantum maxime possum commendo eum Vestre M.D. uti domino et patrono meo singulari etc. Quam istis scribo has, deus scit, ego nec calamo nec ore exprimere possum. Nunc est mihi navigandum inter Sirtes et Caribdes et Charontas et Eriames. Deus potest me eripere; homines perdere (ut ipse iudicio) festinant. Albe Regie in festo beati Marci Evangeliste [*25. Apr.*] Anno domini 1534.

Servitor Thwrkowyth

Deus Omnipotens Vestram M.D.
unā cum Domina mea sponsa sua
charissima servet felicem. Amen.

Kívül: Magnifico domino Thome de Nadasd Consiliario Regie Maiestatis etc.
domino et patrono observandissimo.

(MOL, Nádasdy cs. lvt.; pontos jelzet ismeretlen)
Részlet magyar fordításban: Balázs 146. old.

II.

Gyrdawyth Péter Nádasdy Tamásnak
Pápa, 1534. május 3.

Graciam ac pacem cum augmento fidei pecatur a domino deo patre nostro clementissimo per Jesum Christum mediatorem nostrum.

Spectabilis ac magnifice domine, domini mihi observandissime post perpetuos fidelitatis et fidelium servicionem nostrorum humilimam perpetuamque commendacionem. Auxilio divino iam adest Janus Silvestris, evangelice veritatis professor, quem Marissimus frater noster Thurkowyth cum suis literis ad nos miserat, ut ipsum per unum Kochy [= *kocsi*] ad Vestram Magnificam Dominacionem mittatur, quod feci ob respectum Vestre Magnifice Dominacionis. Cum quo per quisque dies familiarissime conversatus sum in verbo domini dei patris nostri celesti. In ipsius conversacione vere pia ac sancta recreata est anima mea ac si quisquam angelorum sperne ad me descendisset et cum eo accepissem aliquam Christianam conversacionem. Iam accipiat ipsum Vestra Magnifica Dominacio, quem, speramus, eadem optavit videre. Nosquoque, quia post deum gloriosum in Vestra Magnifica Dominacione totam opem et confidenciam sitam habemus, cum primum me a sordibus veteris schole exuero conferam ad Vestram Magnificam Dominacionem, si eadem Vestra Magnifica Dominacio mea fidelia servicia non reputaverit, eidem paratus sum fideliter servire, quia Vestra Magnifica Dominacio plurimum favet Christo et suo Evangelio. Inpresenciam enim dyabolus erexit cornu suum apud nos contra Evangelium. Molestor et valde pertubor a Mokoleis [= *cocullatis*] trancicanis, ab illis quidem rasis pecoribus hypoeriticis, et hoc quidem propter verbum domini evangelicum.

Etsi enim paulo tranquiliora afulserint tempora, nos ex consilio domini Thurkowyth in sacro matrimonio paratus essem imitare Vestram Magnificam Dominacionem, quia video, quod honorabile sit coniugium ac utile inpolutum. [*olvashatatlan*] autem et adulteri regnum dei possidebunt. Hactenus. Iste enim est ille noster Janus Silvestris, qui in Zaladia primus vexillum Christi erigere potest et evangelice veritatis doctrinans. Faltem Vestra Magnifica Dominacio adsit sibi defensive, quod faciet Vestra Magnifica Dominacio, speramus. Nova nulla alia possum scribere Vestre Magnifice Dominacioni. Gryttus solus a Ferdinandistis expectatur. Thurkowyth est electus iudex Budensis. Cetera dicet Vestre Magnifice Dominacioni presencium ostensor Janus noster Pannonius. Hoc unum est. Vestram Magnificam Dominacionem in rebus meis maxime vivere opto, cui me meaque fidelia servicia diligenter commendo. Altissimus deus pater noster celestis per Jesum Christum verum Messiam nostrum Vestram Magnificam Dominacionem illustratum suo divino spiritu feliciter conservet una cum nova sponsa. Vestre Magnifice

Dominacioni faxit deus, ut in sinu eius dulcis capiat Vestra Magnifica Dominacio domnos. Eandem Vestram Magnificam Dominacionem valere felicissime opto. 3. die May Anno gracie 1534.

Servitor Petrus Gyzdawyth
Ludimagister oppidi Papa, Capellanus,
sed non papisticus

Kívül: Spectabili ac Magnifico domino meo, domino Thome de Nadasd, Consiliario Regie Maestatis, domino et fautori sibi observandissimo detur.

(MOL, Nádasdy cs. lvt.; Pontos jelzet ismeretlen)

Részlet magyar fordításban: Balázs 146. old.

III.

Magnifice domine, domine mihi colendissime, serviciorum meorum conimendacionem.

Proficiscitur is Magister Jo. Sylvestris ad Do. Vvestram M. suasu et consilio meo. Intellexeram enim non ita pridem Do. Vestram desiderare hominem aliquem doctum, quem penesse teneret. Hunc itaque arbitratus sum idoneum et sufficientem futurum omnino Vestre Do. M. non solum doctrina, sed morum eciam suavitate haud quaquam contemnendam. Et quia dominus Nicolaus Thurkoych hoc Vestre M. votum mecum communicaret, non fui segnis certe, ut Vestra M. primo quoque tempore voti compos efficeretur. Ipse enim dominus Nicolaus Thurkoych mihi hanc provinciam, quam ego libens non detrectavi, iniunxerat, nam hoc sibi certo Vestra M. persuadeat, quod si qui sunt qui libenter Vestre Do. et ex animo intervire desiderant, me quoque in eorum numerum computare non dubitet. Quamvis non sim nescins, quid prestare possim, tamen succurrit memorie illud Esopi, murem leoni olim suppecias tulisse etc.

Breviter. Accipe, rogo, doctus hominem non vulgaris doctrine quem malo, ut usu Tua Do. cognoscat, quam ut per me verbis commendetur. Do. Vestram M. deus felicem conservet. Agrie feria 3ª post octavam pasce [15. April] 1534. Servitor

E.V.M.

Tho. Mindzenthj
Custos Agriensis m. propria

Kívül: Magnifico domino meo domino Thome Nadasdi Comiti domino mihi colendissimo.

(MOL, Nádasdy cs. lvt.; pontos jelzete ismeretlen)

Részlet magyar fordításban: Balázs 145–146. old.

A levél keltezési helyét és idejét illetően különböző vélemények ismeretesek:

1. Fehérvár, 1534. április közepe (ld. Balázs 145–146. old.)
2. Eger, 1534. április 15. (ld. Schrauf i. m.)
3. Ugyanakkor a „feria tertia” az 1534-es évben április 14. volt. (ld. Grotefend 130. kk. old.)

Sylvester János epitaphiuma (1550)

Sylvester János magyarországi humanista tudós a bécsi egyetemi működése alatt, a kor szokásának megfelelően – részben anyagi támogatást remélve – latin nyelvű verseit névre szóló ajánlással látta el. Ilyen az eddig elveszettnek tartott Guilliom (Wilhelm) Mamminger halálára írt latin nyelvű epitaphiuma¹.

A Mamminger család a mai alsó-ausztriai, a XVI. században a passauai érsekséghez tartozó, Kirchberg an der Pielach-ból származott. A Wilhelm Mamminger halálára kiadott versek gyűjteménye bizonyossága szerint az elhunyt 20 éves korában távozott az élők sorából. A bécsi egyetemen Rittmayer és Salzer voltak professzorai. Ebben a gyűjteményben található Sylvester epitaphiuma is.²

Sylvester mellett latin és görög nyelvű verset közöltek Andreas Plancus, Johannes Harscher, Stephan Gastel, Nikolaus Polites és Johannes Ramus. Ezek közül Plancus a bécsi egyetem tanára³ és a Brünnből származó Harscher 1551-ben a bécsi egyetem 56. dékánja volt.⁴ Harscher jelen volt a Sylvester 1552-ben bekövetkezett halálakor készült leltár felvételénél.⁵ Héber nyelvű verset írtak Maternus Hamerus (meghalt 1564 körül) és Petrus Raymundus Amadonus, görög nyelvűt a sziléziai Andreas Milicensis, valamint Bartholomäus Reisacher⁶ és Johannes Rexius.⁷

A nyomtatáshoz felhasznált görög és héber betűk Michael Denis szerint Baseltől származtak.⁸

Wilhelm Mamminger Passauban valószínű kanonok volt.⁹ Christoph nevű testvére 1559–1566-ig bizonyíthatóan ugyanott kanonok volt.¹⁰ Apját, Georg von Mammingert (meghalt 1570-ben) mint linzi marsallt és főudvarmestert jegyezték föl, anyja Zesima Brandeiska von Hradek volt.¹¹ Lehetséges, hogy a Mamminger család és Sylvester közötti kapcsolatot Mamminger anyja hozta létre és ápolta.¹²

Jegyzetek

1. Első kiadása: Fónyad Pál: Sylvester János siratóverse. Sárvári Hírlap III. évf., 12. szám, 1991. július 19., 1. és 3. old.
Sylvester János bibliográfia. Sárvár–Szombathely, 1987, 44. old.
Balázs János: Sylvester János és kora. Budapest, 1958., 362–363. old.
2. In Mortem Praematuram Nobilis ac humaniss Adolescentis domini Guilielmi Mamminger in Kirchperg ad Pielach, generosi ac magnifici uiri, Domini Georgij Mamminger. Equitis aurati, sacrae Romanorum, Hungariae et Bohemiae Regiae Maiestatis ac prouinciarum inferioris Austriae consiliarij amplissimi & filij dilectissimi Astrorum ac Matheseos consultissimi, Epitaphia diuersorum pietatis & amoris ergo F. ... Viennae Austriae M. D. L., 4–5. p.
Bayerische Staatsbibliothek München: Signatur Res. 4° P. o. lat. 745/6., vagy Signatur Res. 4° A. lat. a. 213/6. (bekötve: Q. Horatii Flacci liber de arte poetica Jacobi Grifoli Lucianianesis interpretatione explicatus. Firenze, 1550.) kilenc másik nyomtatott művel együtt.
3. Balázs i.m.
4. Michael Denis: Wiens Buchdruckergeschichte bis MDLX. Wien, 1782., 459. old.
5. Fónyad Pál–Schrauf Karl: Sylvester János a bécsi egyetemen. Függelék II. és III.
6. Reisacher a bécsi egyetem híres matematika professzora volt, de később mint orvos is működött. Id. Balázs i.m. 455. old.
7. Denis uo.
8. Denis uo.
9. Az Archiv des Bistums Passau közlése (1988. november 9.)
10. Krick Ludwig Heinrich: Das ehemalige Domstift Passau und die ehemaligen Kollegiatstifte des Bistums Passau. Chronologische Reihenfolge ihrer Mitglieder von der Gründung der Stifte bis zu ihrer Aufhebung. Passau, 1922., 63. old.
vö. Riedl Johann: Salzburgs Domherren. Von 1514–1806. MGSL 7 (1867) 122–278. old.
11. Krick uo. Georg von Mamminger vagyoni helyzetéhez Id. Kaufurkunden Ochsenburg 1533 IV 18 és 1534 II 27, Diözesanarchiv St. St. Pölten.
12. Id. 9
A Kirchberg a. d. Pielach-i róm. kath. plébánia és a helybeli községháza 1991. július 25-i közlése szerint a Mamminger családnak a helybeli temetőben már nincs fellelhető sírja.

IN MORTEM

PRÆMATVRAM NOBILIS AC

humanis. Adolescentis domini Guilielmi

Mammingen in Kirchberg ad Pielach, ge-

nerosi ac magnifici iuri, Domini Georgij

Mammingen, Equitis aurati, sacre Ro-

manorum, Hungariae et Bohemiae Regiae

Maiestatis ac prouinciarum inferioris

Austriæ consiliarij amplissimi

et filij dilectissimi Astrorum

et Matheos consultiissimi,

Epitaphia diuersorum

pietatis et amoris,

ergo F.

Ἀνέστη ἀπὸ τοῦ ὄψωτα πρᾶγμα
καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦ ὄψωτα πρᾶγμα.

VIENNAE AVSTRIAE EX

officina Typographica Io-

annis Carbonis.

M. D. L.

למנוח — יא לאטב לא

Mammingen halálára írt különböző epitaphiumok gyűjteményes kiadásának címlapja

ALIVD IN QVO INITIALES LIT.

tera Versuum nomen defuncti subinz
dicant. Au. M. Iohan: Syluestro.

A ij Virtutis

Virtutis comès esse solet laus, neta; Virator:

Vitam conferet hæc ipsaq; perpetuam.

Ingenium mores, studium teinobilitasq;

Laudibus in cæli culmina fert iuuenem

Hæret enim nostro tua uirtus pectore semper

Et te uindicat hæc mentis ab interitu.

Latæli, hoc corpus fuerat tibi lege creatum:

Mens æterna nutret patre creata deo.

Wilhelmi exemplo nitatur nostra iuuentus,

Si uolet ad summi scandere tecta patris

Ante oculos et in hoc uerset (res nam pia) tantæ

Mærens amissas nobilitatis opes.

Atq; diem nigro curet signare lapillo

Mentis, quo cecidit gloria summa, noua.

Magnific? pater hunc generoso pectore plangat

Inferias pulla uesteq; ducat, item

Nam pietas, et prisca fides, nam uirtus auita

G nato præstet ut id poscit in urbe, pio.

Joannes Sylvester: Epitaphium, Viennae, 1550

ALIVD IN QVO INITIALES LITterae Versuum nomen defuncti subindicant. Au. M.
Iohan: Syluestro.

[A ij]

V irtutis comes esse solet laus uera, Viator
V itam conferet haec ipsaque perpetuam.
I ngenium mores, studium te nobilitasque,
L audibus in coeli culmina fert iuuenem
H aeret enim nostro tua uirtus pectore semper
E t te uindicat haec ab interitu.
L aetali, hoc corpus fuerat tibi lege creatum
M ens aeterna manet patre creata deo.
V uilhelmi exemplo nitatur nostra iuuentus,
S i uolet ad summi scandere tecta patris.
A nte oculos et in hoc uerset (res nam pia) tante
M aerens amissas nobilitatis opes.
A tque diem nigro curet signare lapillo
M entis, quo cecidit gloria summa, nouae.
M agnificae pater hunc generoso pectore plangat
I nferias pulla uesteque ducat, item
N am pietas, & prisca fides, nam uirtus auita
G nato praestet ut id poscit in urbe, pio.

In: In Mortem Praematuram Nobilis ac humaniss Adolescentis domini Guilielmi Mamminger in Kirchperg ad Pielach, generosi ac magnifici uiri, Domini Georgij Mamminger, Equitis aurati, sacrae Romanorum, Hungariae et Bohemiae Regiae Maiestatis ac prouinciarum inferioris Austriae consiliarij amplissimi & filij dilectissimi Astrorum ac Matheseos consultissimi, Epitaphia diuersorum pietatis & amoris ergo F. ... Viennae Austriae M. D. L., 4-5. p.

Bayerische Staatsbibliothek München: Signatur Res. 4° P. o. lat. 745/6. oder/vagy Signatur Res. 4° A. lat. a. 213/6. (bekötve in: Q. Horatii Flacci liber de arte poetica Jacobi Grifoli Lucianianesis interpretatione explicatus. Florenz/Firenze 1550.

Irodalom: Michael Denis, Wiens Buchdruckergeschichte bis MDLX., Wien 1782.; Balázs János, Sylvester János és kora. Budapest, 1958., 362-363. p.

Zusammenfassung

Johannes Sylvester, fälschlich auch Erdősi genannt, um 1504/05 in (Szinérváralja Komitat Szathmár, Ungarn geboren) war einer der bedeutendsten Humanisten in Ungarn.¹ Nach dem Schulbesuch in Nagybánya studierte er ab 26. Oktober 1525 an der Universität in Krakau, wo er im Wintersemester 1526 das Amt eines Seniors in der Bursa der Studenten aus Ungarn innehatte. Am 31. Juli 1529 ließ er sich an der Universität Wittenberg immatrikulieren und wurde Schüler Melanchtons, den er „praeceptor noster“ nannte. Luthers Einfluß ist nicht nachweisbar, er erwähnt Luther in seinen Schriften nicht. Nach einem längeren Zwischenaufenthalt in Krakau im Jahre 1532 (im September 1534 besuchte er Wittenberg wahrscheinlich wieder) verlor er wegen seiner angeblich reformatorischen Gesinnung sein Vermögen. Vom Anfang Mai 1534 bis Herbst 1542 fand er am Hofe des lutherischen Tamás Nádasdy in Újsziget (Sárvár) Schutz und freie Möglichkeiten für seine pädagogische und literarische Tätigkeit. Hier entstanden seine wichtigsten Werke, die in der von ihm errichteten Druckerei gedruckt werden konnten: Grammatica Hungarolatina, 1539 und die ungarische Übersetzung des Neuen Testaments, 1541 (2. Auflage: Wien 1574). Im Wintersemester 1542/43 war er an der Universität Wien immatrikuliert und ab Wintersemester 1543/44 lehrte er dort Hebräisch. Er war der erste Ausländer, der nach der Neuordnung der Wiener Universität durch König Ferdinand im Jahre 1537 angestellt wurde. Ab 1546 lehrte er auch Griechisch und wurde 1552 Professor für Geschichte.

Das von Pál Fónyad wiederentdeckte Manuskript des einstigen Direktors des Universitätsarchivs Wien Karl Schrauf aus dem Jahre 1895 über Johannes Sylvester liefert uns noch unbekannte Forschungsergebnisse. Das Kapitel des Manuskriptes in Deutsch über Sylvesters Wirken in Wien wird hier in Bearbeitung durch Fónyad in ungarischer Übersetzung publiziert. Schrauf entdeckte das Inventar der Bibliothek Sylvesters, das nach dessen Tode aufgestellt wurde und mit dem 6. Mai 1552 datiert wird. Somit kann – entgegen allen bisherigen Spekulationen – festgestellt werden, daß Sylvester von 1542 bis sein Lebensende an der Universität Wien wirkte. Der genaue Todestag ist nicht mehr feststellbar, er verstarb Anfang Mai 1552.

Sylvester kann nicht als „ungarischer lutherischer Reformator“ eingeordnet, sondern lediglich als ein hervorragender Vertreter des Humanismus in Ungarn ohne reformatorisch-theologische Intention betrachtet werden.

Im Anhang zur Schraufs Studie werden teils bis jetzt unbekannte und teils nur fragmentarisch bekannte oder publizierte Briefe zu Sylvesters Werdegang veröffentlicht.

Das Epitaph Sylvesters zum Tode seines Freundes Wilhelm Mamminger, der mit größter Wahrscheinlichkeit Domherr in Passau war, aus dem Jahre 1550 galt in der bisherigen Forschung als vermißt, konnte aber von Pál Fónyad nach langer Forschungstätigkeit in der Bayerischen Staatsbibliothek München entdeckt werden.

Nach weiteren vermißten Werken Sylvesters wurde in etwa hundert europäischen Bibliotheken und Archiven vergeblich gesucht.

Vorliegendes Buch strebt keineswegs eine Vollständigkeit an, zumal es sich als Ergänzung zu der bisherigen Sylvester-Forschung, deren ungeschmälertes Standardwerk das von János Balázs ist, versteht.

Nicht zuletzt sei allen Bibliothekaren und Archivaren, die dem Herausgeber bei seiner Forschungsarbeit behilflich waren, sowie Herrn Mag. Klaus Hirschler (Wien) für die Bearbeitung der lateinischen Texte und Fräulein Erzsébet Lehoczky (Budapest) für die ungarische Übersetzung, gedankt.

Perchtoldsdorf bei Wien, im Juli 1992

Pál Fónyad

¹ Zu Sylvesters Leben und Werk s. Auszug: Johann Sylvester und seine Zeit in: János Balázs: Sylvester János és kora. Budapest, 1958., S. 439–457.

Rövidítések

Aschbach III	Aschbach Josef: Geschichte der Wiener Universität. 3. kötet. Wien, 1888.
Balázs	Balázs János: Sylvester János és kora. Budapest, 1958.
BHA	Bibliotheca Hungarica Antiqua
Denis	Denis Michael: Wiens Buchdruckergeschichte bis MDLX. Wien, 1782.
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
MGSL	Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde
MOL	Magyar Országos Levéltár Budapest
RMK	Régi Magyar Könyvtár
RMNY	Régi magyarországi nyomtatványok
ÜMM	Új Magyar Múzeum

Felhasznált irodalom

- Aschbach Josef: Geschichte der Wiener Universität. 3. kötet. (= Die Wiener Universität und ihre Gelehrten 1520 bis 1565) Wien, 1888.
- Balázs János: Sylvester János és kora. Budapest, 1958.
- Bornemissza Péter: Enekec három rendbe: kvlömb felec. Detrekő 1582.
- Bruckner Jenő: Volt-e Sylvester János lőcsei prédikátor? (ItK 31. évf. 1921. 174–178. old.)
- Danko József: Joannes Sylvester Pannonius (Erdősi) Professors der hebräischen Sprache an der Wiener Universität. Leben, Schriften und Bekenntnis. Wien 1871.
- Denis Michael: Wiens Buchdruckergeschichte bis MDLX. Wien, 1782.
- Fabó (Sarády): Garády: Türk Dániel naplója 1548–1559. Századok 1871., 20. old.
- Fónyad Pál: Magyar tudós a bécsi egyetemen. 445 éves a Sylvester-féle újszövetség fordítás. Bécsi Napló. Bécs, VIII. évf. 1. szám, 1987. január–február, 7. old.
- Fónyad Pál: Sylvester János siratóverse. Sárvári Hírlap. Sárvár, III. évf. 12. szám, 1991. július 19. 1. és 3. old.
- Hazai Okmánytár-Codex diplomaticus patrius. Győr, 1865.
- Geiger Ludwig: Das Studium der Hebräischen Sprache in Deutschland vom Ende des XV. bis zur Mitte des XVI. Jahrhunderts. Breslau, 1870.
- Goldmann Artur: Die Wiener Universität 1519–1740 (= Geschichte der Stadt Wien 6). Wien 1917.
- Grotefend Hermann: Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit. 13. kiadás. Hannover, 1991.
- Kemény József: Erdősi János élete saját munkáiból merítve. ÚMM 5. évf. 1855. 2. szám, 97–113. old.
- Kink Rudolf: Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien. 1. kötet, Wien 1854.
- Klein Johannes: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger. Leipzig 1789.
- Lazius Wolfgang: Vienna Austriae. Basel, 1546.
- Krick Ludwig Heinrich: Das ehemalige Domstift Passau und die ehemaligen Kollegiatstifte des Bistums Passau. Chronologische Reihenfolge ihrer Mitglieder von der Gründung der Stifte bis zu ihrer Aufhebung. Passau, 1922.
- Magyar költők élete. Pest, 1870.
- Mayer Anton: Wiens Buchdruckergeschichte 1482–1882. 1. kötet, Wien, 1883.
- Óvári Lipót: Kutatások a nápolyi Farnese levéltárban. Századok, 1877.
- Podhradsky József: Erdősi (Sylvester) János ismeretlen munkája. Tudománytár, 5. évf. 1841., 10. szám, 119–126. old.
- Reisacher Bartolomeus: Doctorum in Viennensi Academia brevis deciptio. Wien, 1551.
- Révész Imre: Erdősi János magyar protestáns reformátor, különös tekintettel némely magyar tudósok balvéleményére. Debrecen, 1859.
- Riedl Johann: Salzburgs Domherren. Von 1514–1806. MGSL 7 (1867), 122–278. old.

- Schrauf Karl: Die Matrikel der ungarischen Nation an der Wiener Universität, 1453–1630. Wien 1902.
- Schulek Tibor: Bornemissza Péter 1535–1584. Sopron–Budapest–Győr 1939.
- Sylvester János bibliográfiája. Sárvár–Szombathely 1987.
- Toldy Ferenc: A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a legújabb időig. 1. kötet. Pest, 1855.
- Vértes O. András: A magyar leíró hangtan története az újgrammatikusokig. Budapest, 1980.
- Wahrenholz Christhard–Söhngen Oskar: Handbuch zum Evangelischen Kirchengesangbuch I/2.: Kehler Adolf: Die biblischen Quellen der Lieder. Berlin, 1964.
- Wallaszky Paulus: Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria, ab intiis Regni ad nostra tempora delineatus. Pozsony–Lipce, 1785.

Tartalom

Bevezetés	3
Fónyad Pál–Schrauf Karl: Sylvester János a bécsi egyetemen	4
Függelék	21
Néhány eddig kiadatlan levél.....	26
Fónyad Pál: Sylvester János epitaphiuma (1550)	30
Zusammenfassung	35
Rövidítések	36
Felhasznált irodalom	37

5706

90, —